

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки
факультету № 1
Кафедра кримінального процесу та організації досудового
слідства факультету № 1
Кафедра протидії кіберзлочинності факультету №4

Методика розслідування створення та поширення
контенту з вмістом дитячої порнографії з
використанням інформаційно-телекомунікаційних
систем або технологій

Науково-методичні рекомендації

Харків 2022

УДК 343.98:[343.54:053.2/6:004](477)
ББК 67.9 (4УКР) 623.13
М 53

ПЕРЕДМОВА

Методичні рекомендації для практичних підрозділів Національної поліції України «Методика розслідування створення та поширення контенту з вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій».

<p>СХВАЛЕНО Науково-методичною радою Харківського національного університету внутрішніх справ від 20.01.2022 р. Протокол № 1</p>	<p>ЗАТВЕРДЖЕНО Вченою радою факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ від 19.01.2022 р. Протокол № 1</p>
<p>ПОГОДЖЕНО Секцією Науково-методичної ради Харківського національного університету внутрішніх справ з юридичних дисциплін від 19.01.2022 р. Протокол № 1</p>	<p>ЗАТВЕРДЖЕНО На засіданні кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ Від 14.01.2022 р. Протокол № 1</p>

Рецензенти:

Юхно О.О. - професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Пиріг І.В. - професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

Методика розслідування створення та поширення контенту з вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій: Науково-методичні рекомендації для практичних підрозділів Національної поліції України. Х.: ХНУВС, 2022. 69 с.

Розробники: к.ю.н., доцент, Книженко С.О., к.ю.н. Салманов О.В., к.ю.н., доц. Манжай О.В., к.ю.н., доц. Кікінчук В.В., к.ю.н., доц. Романюк В.В.

© Книженко С.О., Салманов О.В., Манжай О.В., Кікінчук В.В., Романюк В.В.

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2022

УДК 343.98:[343.54:053.2/6:004](477)
ББК 67.9 (4УКР) 623.13
М 53

3. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування в кримінальному провадженні, розпочатому за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого статтями 301-1, 301-2 КК України

Огляд (ст. 237 КПК України) місця події в кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами створення та поширення контенту з вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, має як загальні, так і специфічні ознаки.

Процесуальний порядок проведення огляду в порядку ст. 237 КК України має незмінний та обов'язковий характер. Але тактично вказану слідчу (розшукову) дію необхідно проводити залежно від особливостей злочинної діяльності у сфері поширення порнографічних предметів.

У кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами поширення контенту з вмістом дитячої порнографії огляду, за можливості, має передувати комплекс заходів з метою встановлення веб-сайтів, стрімерів, осіб що обслуговують життєдіяльність веб-сайтів, чатів, груп в месенджерах, інших значущих обставин. Крім того, попередньо має сенс отримати план приміщення, яке необхідно оглянути, у бюро технічної інвентаризації чи інших органах, які можуть надати таку інформацію, з метою встановлення під час візуального огляду можливих схованок. Важливо також з'ясувати питання щодо наявності складських приміщень.

Об'єктом огляду зазвичай є місця створення та поширення порнографічного контенту. При огляді приміщень встановлюється можливість створення студії (офісу), де програмісти або контент-менеджери розміщують порнопродукцію у мережі Інтернет.

Слідчий під час проведення огляду повинен звертати особливу увагу на предмети й обставини, що свідчать про спосіб вчинення кримінального правопорушення, а саме: наявність студії, декорацій, великої кількості відеотехніки, комп'ютерної техніки, апаратури, що дає можливість

поширювати контент (флеш накопичувачі, диски, системні блоки, сервери тощо).

Під час огляду підлягають вилученню:

- порнографічні предмети (готовий продукт до розповсюдження (твори, зображення, інші предмети порнографічного характеру), а також їх носії (комп'ютерна техніка, компакт-диски, флеш-накопичувачі, системні блоки, сервери тощо);
- обладнання, за допомогою якого здійснювалося виготовлення порнографічних предметів;
- предмети зі слідами, що утворилися в процесі створення порнографічного контенту;
- література та записи, які містять відомості про кримінальне правопорушення;
- документацію, що стосується такого контенту;
- одяг та інші аксесуари, які могли використовуватися під час виготовлення порнографічної продукції.

Перелік вилучених предметів та їх опис відображаються в протоколі огляду.

У кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами поширення контенту з вмістом дитячої порнографії, доцільно залучати компетентних осіб (спеціалістів, співробітників кіберполіції, міграційної поліції) з метою встановлення пристроїв, які можуть бути використані для створення порнографічного контенту та можуть допомогти слідчому зробити правильний і змістовний огляд комп'ютерів, які використовувались зі злочинною метою, а також щодо якісного вилучення серверів або іншої апаратури, під час огляду.

2. Обшук (стаття 234 КПК України)

Важливою умовою ефективності обшуку в категорії кримінальних проваджень, розпочатих за фактами поширення контенту з вмістом дитячої порнографії, є вміло проведена підготовка до такої слідчої (розшукової) дії, що полягає в отриманні якомога більш повних відомостей про місце, де буде

проводитися обшук, наприклад, про розташування й меблювання квартири, про її мешканців, підсобні приміщення, наявність пожежних виходів, паркінгів тощо.

Тактика проведення обшуку при розслідуванні розповсюдження контенту з вмістом дитячої порнографії має свою специфіку. Для виготовлення порнографічних сайтів, месенджерів, створення певного контенту потрібні певні технічні навички, уміння фотографувати, володіти технікою для відеозйомки, користуватися комп'ютерною технікою, знати код програмування, а також певна винахідливість. Деякі здібності виявляються не лише при виготовленні порнографічних предметів, а й при облаштуванні схованок для збереження приладдя, яке використовує виробник такого контенту. Деякі правопорушники зберігають всі ці предмети не за місцем проживання, а на роботі або у родичів, вважаючи, що їх там не шукатимуть.

Предмети, що можуть викривати правопорушників, які займаються виготовленням і розповсюдженням контенту порнографічного характеру, поділяються на дві групи:

- такі, що доводять факт виготовлення: студії, обладнання, прилади, за допомогою яких здійснювалося виготовлення; матеріали, використані для виготовлення; предмети зі слідами, що утворились у процесі виготовлення; література та записи, які містять дані, що стосуються розслідуваного кримінального правопорушення;

- такі, доводять факт розповсюдження (створення веб-сайтів, застосунків, груп у месенджерах, збут на флеш-накопичувачах, демонстрування).

До участі в проведенні обшуку в кримінальних провадженнях, розпочатих за фактами поширення контенту з вмістом дитячої порнографії, як і під час огляду, рекомендується залучати співробітників міграційної поліції та кіберполіції, спеціалістів, зокрема осіб, які мають навички в проведенні експертиз порнографічних предметів, або ж фахівців окремих галузей (експертів-криміналістів, системних програмістів (фахівців з експлуатації

програмних засобів), програмістів (фахівців зі створення програм для ПЕОМ), у випадку, якщо розповсюдження порнографічного контенту здійснювалося з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій.

В ході обшуку під час розслідування кримінальних проваджень з поширення порнографічного контенту, можуть бути отримані такі докази, як:

- застосунки, коди різних мов програмування, скріншоти розробки веб-сайтів, фото-відео на флеш-накопичувачах, серверах, телефонах, ноутбуках, документи, що свідчать про придбання або оренду приміщень, де проводилося виготовлення контенту, витратних матеріалів, технічних засобів;

- письмові та цифрові дані про продукцію, а також різноманітні записи, зокрема так звана, чорна бухгалтерія; телефонні номери й адреси осіб, які брали участь у вчиненні злочину, а також покупців; чорнові записи, що мають значення для кримінального провадження.

3. Допит (стаття 224 КПК України)

З огляду на те, що кримінальні правопорушення, пов'язані із розповсюдженням порнографічного характеру вчиняються зазвичай групою осіб з розподілом ролей, метою допиту має бути з'ясування злочинного ланцюжка.

За результатом допиту підозрюваних підлягають встановленню:

- співучасники розповсюдження порнографічного контенту;
- джерела отримання примірників порнографічного контенту, предметів, які тиражуються, витратних матеріалів;

- місця та способи виготовлення, збереження, збуту порнографічних предметів;

- дані, що характеризують співучасників правопорушення;

- відносини та стосунки між ними;

- способи розрахунків тощо.

Під час допиту слідчий має отримати відповіді на такі питання, як:

- хто запропонував вчинити правопорушення?

– хто був організатором і керував підготовкою до вчинення правопорушення; яка роль допитуваного в злочинній групі?

– які функції він виконує?

– яка роль і дії інших співучасників; коли та на якій основі було організовано групу?

– які зв'язки та стосунки склалися між членами групи; які способи конспірації застосовувалися?

– які заходи вживалися для приховання слідів правопорушення?

– який був розподіл коштів між співучасниками?

– хто, крім осіб, які поширюють порнографічний контент, знає про злочинну діяльність?

У процесі допиту потрібно отримати відповіді на питання, що стосуються обставини події кримінального правопорушення, а саме:

– як давно особа займається створенням, або поширенням контенту порнографічного характеру? Чи зареєстрована особа як приватний підприємець, де та коли? Яке є цьому підтвердження?

– де отримує порнографічний контент, як документуються витрати та прибутки, пов'язані з розповсюдженням контенту? Як здійснюється оплата? Хто є власником порнографічних сайтів, груп у соціальних мережах та месенджерах? Хто створює контент для цих сайтів, месенджерів?

– який прибуток від надання доступу отримують за день? Яка виручка була за день до затримання та перед цим?

– чи усвідомлює особа, що контент має порнографічний характер?

– чи знає особа про наявність кримінальної відповідальності за поширення порнографічного контенту?

– чи затримувалась особа раніше за аналогічні правопорушення?

– скільки користувачів веб-сайту, групи соц. мережі, месенджера, застосунку (з вмістом контенту дитячої порнографії), яка ціна за користування таким контентом? Хто наповняв порнографічним контентом сайт, чи групу месенджера, застосунок?

– чи дозволена реєстрація неповнолітнім на веб-сайті, застосунку, чи у соц. мережах, групах месенджерів що має порнографічний контент?

– чи примушувалися неповнолітні до створення порнографічного контенту? Як саме? Який спосіб і в яких місцях вербувалися неповнолітні для прийняття участі у створенні контенту порнографічного характеру?

– чи притягувався раніше допитуваний до відповідальності за поширення порнографічних предметів, або порнографічного контенту. Якщо притягувався, коли, за якою частиною статті, яким судом був засуджений, як покараний?

– хто ще брав участь у протиправній діяльності? Яка роль кожного учасника злочинного угруповання?

– чи знає розповсюджувач осіб (місце роботи, проживання тощо), від яких одержував порнографічні предмети, контент? Потрібно з'ясувати їхні прикмети зовнішності, одягу, номер і марку автомобіля тощо.

– кому він збуває порнографічні предмети, контент (постійні клієнти або випадкові особи)? Якщо є постійні клієнти, потрібно з'ясувати їхні адреси, номери телефонів, прикмети зовнішності й одягу, номери та марки автомобілів.

При затриманні підозрюваних осіб, які займаються створенням, розповсюдженням порнографічного контенту, необхідно встановити:

– технологію створення контенту та розповсюдження по веб-сайтах, застосунках, соц. мереж, чатів в месенджерах в якості вірусної реклами (пристосування, додатки, які для цього використовуються);

– осіб, які брали участь у створенні порнографічного контенту та його поширенні крім підозрюваного.

За необхідності під час допиту підозрюваних, які мають глибоку технічну обізнаність, слід запросити представника Департаменту кіберполіції чи спеціаліста. Це допоможе вирішувати будь-які технічні питання, які можуть виникати протягом допиту та скоротити кількість необхідних допитів.

Підозрювані нерідко надають більш детальні подробиці своєї протиправної поведінки слідчим, обізнаним у даних питаннях. Розширення вже встановленого контакту з підозрюваним має життєво важливе значення в таких

провадженнях. Значення також має позитивне спілкування (наприклад «ми тут зібралися, щоб допомогти тобі перестати поводитися таким чином та надати професійну допомогу, яка тобі необхідна», а не «зараз тебе арештуємо та відправимо до в'язниці»).

Під час допиту в підозрюваного необхідно з'ясувати:

– особу, яка працювала за комп'ютером на той час, коли створювали та розміщували контент порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію;

– протягом якого часу комп'ютер знаходився у власності підозрюваних?

– якщо комп'ютер новий, коли і від кого підозрюваний його отримав;

– рівень володіння підозрюваним Інтернетом та комп'ютером;

– рівень володіння основами програмування; яким методом розміщувався та поширювався контент;

– як та де підозрюваний зберігає зображення, відео (це може допомогти вирішити питання, які носії досліджувати першими);

– участь у чатах в месенджерах, сайтах, пов'язаних з жорстоким поведінням з дітьми;

– адреси електронної пошти підозрюваного, соц. мереж, месенджерах (може виникати необхідність звернутися до провайдера Інтернет-послуг з проханням прикрити реєстраційні записи підозрюваного з метою збереження потенційних доказів);

– види діяльності підозрюваного в Інтернеті (користування іншими веб-сайтами, наприклад, банківське обслуговування через Інтернет. Цим можна підтвердити чи спростувати заяви підозрюваного).

– паролі роботи із системами та файли;

– назва (назви) шифрувальних програм (програми), які використовувалися;

– пароль чи фрази, які використовувалися в шифрувальних програмах;

– реквізити однодумців, з якими підозрюваний спілкувався віртуально і в реальному світі;

- чи фотографував підозрюваний себе, чи робив будь-які знімки із зображенням дітей порнографічного характеру;
- чи розповсюджував підозрюваний контент із дітьми порнографічного характеру.

Наступний додатковий допит підозрюваного здійснюється з метою з'ясування фактів за новими доказами, отриманими в результаті дослідження носіїв інформації. З метою відібрання показань у підозрюваного під час допиту щодо сайта, месенджера, соціальної мережі, на який розміщувався контент, чи можна показати зразок цих зображень, знайдених у ході проведення експертизи, або огляду.

Підозрюваний також матиме можливість повідомити інші дані стосовно вчинення ним кримінального правопорушення.

Під час допиту підозрюваному показують зображення, які не дають для перегляду іншим особам.

При допиті потерпілої особи має бути дотримана «формула ефективної взаємодії з дитиною»: безпечне місце, безпечний дорослий, дитина у безпеці. Під час допиту потерпілих слідчому варто залучати спеціалістів-психологів. Допит неповнолітньої особи, як і інші слідчі (розшукові) дії стосовно дітей, повинні ґрунтуватися на принципах правосуддя, дружнього до дитини (участі дитини, забезпечення найкращих інтересів дитини, гідності, захисту від дискримінації, верховенства права).

Місце максимально підготовлене для взаємодії з дитиною має такі характеристики: наявні меблі відповідно до віку дитини, олівці, папір, іграшки тощо.

Безпечний дорослий – той, хто знає та враховує вікові та індивідуальні особливості дитини, а так само її психологічний стан; взаємодіє з дитиною «на рівні»; уміє розпізнавати потреби дитини та забезпечує захист прав та інтересів дитини; ставиться доброзичливо до дитини та проявляє емпатію. Емпатія означає: розуміння того, що відчуває дитина під час розповіді про насильство; відчуття вібрації емоції, з якою дитина розповідає; розуміння потреб дитини.

Емпатія полягає в допомозі дитині впоратися зі страхом, пов'язаним із раніше пережитим негативним досвідом та з самою ситуацією розповіді про насильство.

Дитина у безпеці - це дитина, яка відчуває себе захищеною та перебуває у стані спокою. Розуміє, що відбуватиметься, до кого може звернутися по допомогу, може управляти власними емоціями та відтворювати події, що відбувалися з нею раніше. Коли дитина відчуває себе у безпеці, то знижується рівень тривоги та «вмикається» центр мозку, лобні долі, які відповідають за відтворення інформації та встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Тільки у цьому стані дитина зможе розказати про випадок насильства.

Важливо контактувати з дитиною, опускаючись на рівень зросту дитини та не спілкуватись «зверху – донизу». Не підвищувати голос, не робити різких рухів, не тиснути, не пришвидшувати дитину, не критикувати та бути обережним з тактильними дотиками. Важливо дотримуватися наступних правил:

- якнайчастіше звертатися до дитини на її ім'я;
- створити безпечну атмосферу, виражаючи своє добре ставлення до дитини;
- говорити повільно, чітко, спокійним голосом;
- використовувати просту, зрозумілу для дитини мову;
- часто проявляти зацікавленість до дитини жестом (хитання голови) або інтонацією;
- переконати дитину, що вона є партнером у розмові, сказати, що те, що вона розповідає, є важливим;
- підтримувати відповідний зоровий контакт без надмірного, безперервного спостереження за дитиною;
- переривати розповідь дитини лише тоді, коли це є вкрай необхідно;
- перепитувати дитину, якщо не зрозуміли її висловлювань;
- якщо дитина довгий час не відповідатиме на запитання, сформулювати його інакше.

Важливо під час взаємодії забезпечити простір для індивідуального спілкування з дитиною, обмежити присутність та втручання інших людей. Важливо забезпечити тишу та засоби, що допоможуть налагодженню контакту з дитиною (олівці, папір, іграшки тощо). Слід уникати таких помилок: не порушуйте фізичного простору дитини, залишайтеся на безпечній для неї відстані; не підганяйте дитину, дайте їй час на те, щоб обдумати свої відповіді; не оцінюйте дитину та її висловлювання; не реагуйте здивуванням на висловлювання дитини, навіть якщо вони вас шокують; не коментуйте описаних дитиною ситуацій згідно з уявленнями дорослих; не змушуйте дитину до відповіді, кажучи, що вона повинна щось знати чи пам'ятати; не давайте дитині обіцянок, яких ви не можете виконати; не питаєте у скривдженої дитини, чи злочинець повинен бути покараним і яким чином; не оцінюйте близьких дитині осіб; не впадайте в паніку, якщо дитина виражає свої негативні емоції, в такому випадку не варто казати «не плач», «не нервуй».

Під час допиту потерпілої особи необхідно отримати таку інформацію: де і коли перебувала потерпіла особа до вчинення кримінального правопорушення; як вона опинилася на місці події; які дії вчиняв злочинець та як довго вони тривали; чи чинила потерпіла особа опір, які сліди опору могли залишитися на підозрюваному; що відомо про особу злочинця. При допиті неповнолітніх потерпілих не допускається формальний підхід, авторитарна позиція слідчого. Слідчий повинен толерантно ставитися до почуття сорому в дитини.

При допиті свідка слідчий має з'ясувати інформацію, якою володіє допитувана особа:

- чи був свідок стороннім спостерігачем, очевидцем розслідуваних подій?
- чи свідок був присутній як понятий при затриманні особи, що поширювала порнографічний контент?
- чи чув свідок від своїх знайомих про важливі для слідства події, чи володіє він іншою інформацією про обставини, що мають значення для провадження, чи може охарактеризувати підозрюваного, надати інші відомості?

При допиті осіб, які володіють інформацією про процес створення контенту дитячої порнографії, слідчий повинен отримати відповіді на питання:

– чи мав місце факт розбещення неповнолітнього, статевих зносин з ним, чи інших дій сексуального характеру? Якщо так, коли, де та як?

– чи застосовувалося насилля? Якщо так, то у якій конкретній формі? Якщо ні, яким чином дитина потрапила в довіру до правопорушника?

– хто брав безпосередню участь у розбещенні дитини, чи не скоював він аналогічних вчинків раніше?

– які наслідки помітні після вчинення сексуальних дій над дитиною?

– які обставини сприяли вчиненню кримінального правопорушення?

Повідомлення про розміщення в мережі Інтернет зображення порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, можуть надходити від громадян телефоном, електронною поштою або особисто. У разі наявності у повідомленнях зображень дітей порнографічного вмісту, зазначені зображення мають вилучатися. У всіх випадках слід отримати деталізовану заяву, яка допоможе в розслідуванні кримінального правопорушення. *Така заява повинна містити інформацію про:*

– особу, будь-яких інших важливих свідків;

– про провайдера Інтернет-послуг (ISP), провайдера мобільного зв'язку у тому випадку, якщо зображення отримані телефоном;

– адресу веб-сторінки, назву чаті або віртуальної групи месенджера, через яку зображення було знайдено або отримано;

– будь-які паролі чи інший порядок доступу на веб-сторінку;

– особу людини, яка надіслала зображення;

– адресу електронної пошти відправника чи нік, яким відправник користується в чаті месенджера у випадку надходження електронного листа;

– причини будь-якого зволікання з повідомленням поліції про виявлені зображення.

На жорсткому диску комп'ютера, ноутбука або іншому пристрої, на якому отримано зображення порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, можуть міститися додаткові докази, які можна вилучити лише за допомогою спеціалістів та відповідної комп'ютерної експертизи, проведення якої повинно бути організовано в найкоротший термін.

4. Проведення експертиз (стаття 242 КПК України).

До проведення досліджень під час розслідування кримінальних правопорушень, розпочатих за фактами виготовлення та розповсюдження зображень порнографічного характеру, що містять дитячу порнографію, залучаються мистецтвознавці, психологи, сексологи, програмісти.

Судово-слідча практика свідчить, що за кримінальними правопорушеннями досліджуваної категорії найчастіше проводяться комп'ютерно-технічна, судово-мистецтвознавча, судово-медична, судово-психіатрична, судово-психологічна, трасологічна (сліди рук, ніг), судово-біологічна (сперма, кров, волосся, уміст піхви) та судово-хімічна (проводиться у випадках, коли на тілі, одязі підозрюваного (потерпілого) виявлено рештки ґрунту, пилу, шкіри та іншої речовини) експертизи.

Комп'ютерно-технічна експертиза.

Таке дослідження технічних властивостей цифрового обладнання (комп'ютерів, накопичувачів інформації, мобільних телефонів тощо) та програмного забезпечення проводиться з метою отримання фактичних даних, що відносяться до обставин вчиненого правопорушення. Експертиза дозволяє виявити істотні ознаки правопорушення і створити цілісну доказову базу шляхом дослідження інформації.

Завданнями, що вирішуються в рамках проведення комп'ютерно-технічної експертизи є:

- встановлення виду (типу, марки), властивостей апаратного засобу, а також його технічних і функціональних характеристик;
- встановлення фактичного стану і справності апаратного засобу;

- виявлення і дослідження функціональних властивостей, а також налаштувань програмного забезпечення, часу його інсталяції;
- виявлення потрібної інформації, встановлення її властивостей та виду відображення в комп'ютерній системі;
- відновлення видаленої та зашифрованої інформації на різного виду носіях;
- виявлення ознак діяльності шкідливого програмного забезпечення;
- виявлення слідів активності в мережі Інтернет, змісту електронного листування, історії обміну повідомленнями у програмах для спілкування та інше.
- знаходиться на електронних накопичувачах.

Об'єктами комп'ютерно-технічної експертизи є як апаратні засоби (системні блоки комп'ютерів та їх комплектуючі, сервери, ноутбуки, жорсткі диски, флеш-накопичувачі, модеми, маршрутизатори та ін.), так і програмні продукти (комп'ютерні програми, бази даних тощо).

Типові питання, які вирішуються судовою комп'ютерно-технічною експертизою є:

- чи містяться на наданих на дослідження об'єктах серед наявних та видалених файлів інформація щодо ключових слів: «****», «***», «**»? Якщо так то які атрибути (дата та час створення, редагування, друку, видалення тощо) файлів, що містять зазначену інформацію?
- чи містяться на наданих на дослідження об'єктах серед наявної та видаленої інформації графічні або відео файли з ознаками порнографічної продукції? (Виключно при призначенні комплексної комп'ютерно-технічної та мистецтвознавчої експертизи).
- чи містяться на наданих на дослідження об'єктах файли листів електронної пошти? В разі наявності скопіювати зазначену інформацію на окремий носій.
- до яких веб-адрес мережі Інтернет та коли здійснювався доступ з наданих на дослідження об'єктів?

– чи містяться на наданих на дослідження об'єктах облікові дані (логіни та паролі) для доступу до Інтернет ресурсів?

– чи встановлені на наданих на дослідження об'єктах програми, призначені для спілкування в мережі Інтернет («Viber», «Skype», «Telegram», «WhatsApp» та інші)? Якщо так, то чи містять вони інформацію щодо історії повідомлень та дзвінків?

– чи містяться на наданих на дослідження об'єктах програмне забезпечення, призначене для віддаленого керування комп'ютером («TeamViewer», «Ammyu Admin», «Radmin», «UltraVNC» та інше)? Якщо так, то чи містяться на наданих на дослідження об'єктах лог-файли використання виявлених програм?

– чи наявні на наданих на дослідження об'єктах програми (клієнти) для дистанційного банківського обслуговування (ДБО) типу «Клієнт-банк», «Інтернет-банкінг»? Якщо так, то чи містять вони лог-файли використання вказаних програм?

– чи містяться на наданих на дослідження об'єктах певне (зазначити назву або функціональне призначення, а також вид – встановлене чи не встановлене) програмне забезпечення? (у відношенні грального бізнесу «iConnect», «iChampion», «G-slot», «Gaminator», «Superomatic», «iGaming Casino», «Megasuperomatic»).

– чи можливо виконання певних дій (вказати яких саме) за допомогою даного програмного продукту?

– чи можливе вирішення певного завдання (вказати якого саме) за допомогою даного програмного продукту?

– чи реалізовані у даному програмному продукті функції, передбачені технічним завданням на його розробку?

– чи містяться в пам'яті наданих на дослідження мобільних телефонів інформація щодо списку контактів, журналу дзвінків, текстових та мультимедійних повідомлень, веб-історії, повідомлень в мережі Інтернет, а

також текстових, графічних, відео файлів користувача? При наявності зазначеної інформації прошу скопіювати на окремий носій інформації.

Судово-мистецтвознавча експертиза.

Судово-мистецтвознавча експертиза – самостійний вид експертизи, під час якої здійснюється атрибуція і визначення культурної та історичної цінності рухомих предметів антикваріату або предметів мистецтва, а також установлення належності інформації, яка міститься на матеріалізованих носіях, до порнографії або такої, що пропагує культ жорстокості та насильства.

Об'єктами судово-мистецтвознавчої експертизи є твори мистецтва, а саме образотворчого (живопис, скульптура, графіка), предмети антикваріату та колекціонування, кіно- та відеопродукція, фотоматеріали, які мають/можуть мати культурну, історичну, наукову, художню цінність та підлягають зберіганню.

Об'єктами дослідження у сфері захисту суспільної моралі може бути тільки візуальна та візуально-звукова інформація: відео, аудіовізуальна інформація, зображення, у тому числі фіксовані публічні дії з відтворенням сексуальних сцен. Такі твори можуть бути виконані з різних матеріалів, а також зафіксовані на будь-яких носіях (електронних та ін.).

Дослідження здійснюється тільки в разі наявності об'єкта або надання безперешкодного доступу до об'єкта.

Типові питання, які вирішуються судовою судово-мистецтвознавчою експертизою, при дослідженні продукції відповідно до вимог законодавства про захист суспільної моралі:

– чи має інформація, що міститься на наданих на дослідження носіях інформації, порнографічний характер?

– чи належить інформація, що міститься на наданих на дослідження носіях інформації, до дитячої порнографії?

– чи належить наданий на дослідження предмет до продукції порнографічного характеру?

– чи містить твір, наданий на дослідження (кінематографічний, театральний, видовищний), сцени порнографічного характеру?

– чи містить наданий на дослідження носій інформації твори, що мають сцени насильства та жорстокості?

– чи містить наданий на дослідження носій інформації твори, що пропагують культ насильства та жорстокості?

Судово-медична експертиза провадиться з метою:

– встановлення факту статевих зносин з потерпілими дітьми, їх давності;
 – характеру, локалізації, ступеня тяжкості тілесних ушкоджень;
 – давності і механізму їх утворення;
 – ознаки його групового характеру; дослідження слідів, які свідчать про насильницький характер статевих зносин;

– визначення наслідків (вагітності, зараження венеричними хворобами, ВІЛ-інфекція тощо). Об'єктом експертного дослідження є неповнолітні потерпілі та підозрювані, їх одяг, взуття, а також інші речові докази.

Перед судово-медичною експертизою потерпілих від кримінальних правопорушень, пов'язаних з дитячою порнографією, з'ясовуються такі питання:

– стать особи?
 – чи спроможна дана особа до статевих зносин?
 – чи є в потерпілої особи ушкодження, який характер і походження в разі їх наявності, чим вони могли бути заподіяні та яка їх давність?

– чи були заподіяні ушкодження рукою, предметом?
 – чи могла потерпіла особа заподіяти собі ушкодження власноручно?
 – чи є в статевих органах потерпілої або на її тілі кров, сперма, яка група в разі її наявності?

– чи є на тілі потерпілої особи тілесні ушкодження, характерні для насильницького статевого акту?

– які тілесні ушкодження взагалі є в потерпілої особи, який їх характер, локалізація, ступінь тяжкості, давність нанесення?

– чи не заражена потерпіла особа венеричною хворобою, яка давність зараження?

– чи є в потерпілої ознаки вагітності, який термін у разі її наявності?

У випадку, коли потерпіла дитина чи її законний представник заявляли про зараження при статевих зносинах венеричною хворобою або про настання вагітності, чи коли дані злочини вчинялися внаслідок використання безпорадного стану потерпілої та з використанням наркотичних або інших лікарських препаратів, експерт додатково з'ясовує т питання:

– чи можливо, використовуючи виявлені в ході слідства речовини, довести потерпілу особу до безпорадного стану?

– яка небезпека для життя і здоров'я виявлених речовин у визначеному дозуванні за даних обставин?

– чи не спричинило використання виявлених речовин шкідливих наслідків для здоров'я потерпілої особи?

У разі направлення підозрюваного у вчиненні кримінальних правопорушень, пов'язаних із дитячою порнографією, для проведення судово-медичної експертизи експерт визначає:

– під час дослідження плям крові – статеву її належність; регіональне походження крові, чи не є вона менструальною; наявність у плямах крові піхвових клітин, у разі підтвердження встановлює їх групову належність;

– при дослідженні плям сперми - походження плям; наявність у них включень піхвового походження; якщо так, їх групову належність; у разі, якщо пляма не є спермою, установлює наявність клітин піхвового походження та їх групову належність.

При дослідженні статевих органів підозрюваного експерт визначає:

– наявність чи відсутність на статевих органах підозрюваного слідів статевих зносин;

- групову належність піхвового вмісту, виявленого на статевих органах підозрюваного;
- наявність чи відсутність на статевих органах мікроорганізмів піхви;
- наявність чи відсутність на статевих органах підозрюваного волокон тканини одягу, білизни; волосся, установлює його схожість до волосся неповнолітньої потерпілої особи;
- можливість вчинення підозрюваним статевих зносин, яку можна підтвердити медичними документами або виключити таку можливість.

Судово-психіатрична експертиза

Під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з дитячою порнографією, судово-психіатрична експертиза має визначити стан потерпілих і підозрюваних. Так, у разі направлення неповнолітніх потерпілих на таку експертизу, передусім з'ясовуються питання:

- чи мала потерпіла психічне захворювання, яке саме, протягом якого часу?
- якщо потерпіла є психічно хворою, чи могла вона адекватно сприймати дійсність, усвідомлювати те, що з нею вчинювався статевий акт?
- чи могла давати щодо цього правильну інформацію.

У разі захворювання потерпілої на психічну хворобу після вчинення щодо неї статевого злочину експерт має встановити діагноз, тривалість хвороби, можливість отримання такого захворювання.

При направленні для проведення судово-психіатричної експертизи підозрюваного, експерт має з'ясувати:

- чи мав підозрюваний психічне захворювання, яке саме, протягом якого часу?
- чи не знаходився підозрюваний в момент вчинення статевих зносин з неповнолітньою потерпілою у стані тимчасового психічного розладу?
- якщо підозрюваний страждав на психічне захворювання, усвідомлював він дії в момент статевих зносин з неповнолітньою потерпілою?

– небезпечність підозрюваного до суспільства у стані психічного розладу, потрібність застосування стосовно підозрюваного заходів медичного характеру яких саме.

Судово-психологічна експертиза проводиться з метою визначення психічного стану потерпілих.

Судово-психологічна експертиза встановлює характер відхилень у психічних переживаннях суб'єкта, їх глибину, тривалість та причинний зв'язок з певними діями та бездіяльністю інших осіб. Для встановлення вказаних відхилень можливе проведення й психолого-педагогічної експертизи.

Психологічні експертизи проводяться експертами – психологами центрів судово-психіатричних та психологічних досліджень, науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України та інших науково-дослідних закладів у сфері психології та психіатрії, які мають право на здійснення такої діяльності відповідно до вимог законодавства України.

Як свідчить практика, для визначення характеру порушень стану здоров'я потерпілого спочатку проводять судово-медичну експертизу, а потім судово-психологічну експертизу. Такий порядок зберігається з метою встановлення причинного зв'язку між психічними переживаннями та виявленими порушеннями фізичного і психічного стану здоров'я.

Під час проведення судово-психологічної експертизи експерт встановлює:

- наявність у потерпілого будь-яких психологічних переживань та страждань;
- ступінь тяжкості наявних переживань та страждань;
- психологічних переживань та страждань потерпілого, причинний зв'язок з учиненими стосовно нього діями чи бездіяльністю;
- основні індивідуально-психологічні особливості особистості та характеру потерпілої особи, які могли вплинути
- на її поведінку в ситуації, що досліджується (з'ясування цього питання спрямовується на вивчення особливостей особистості і характеру потерпілої

особи, дозволяє зрозуміти, як ця особа сприймала ситуацію, виявити можливість виникнення її вразливого стану під час скоєння злочину, а також дійти висновку про те, які психологічні особливості жертви могли вплинути на її поведінку в певній ситуації);

– чи був психологічний стан потерпілого в ситуації, що складає сутність кримінального провадження, уразливим (експерт має провести психологічну ретроспекцію та вивчити особливості волі, досвіду, інтелекту, емоційного стану жертви торгівлі людьми та злочинів проти моральності в період, що безпосередньо передував злочину, і в період його протікання та визначити, чи має місце уразливий стан, який міг вплинути на волевиявлення жертви, прийняття нею рішень, адекватних ситуації).

У разі, якщо мало місце звернення постраждалої особи за допомогою до реабілітуючої неурядової організації (далі – НУО), доцільно приєднувати до матеріалів кримінального провадження медичні висновки, отримані від НУО до та після реабілітації вказаної особи. У випадках, за яких громадською організацією потерпілому надавалася допомога психолога, приєднують його висновки.

Відповідно до вимог ст. 242 КПК України експертиза проводиться за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Статтею 243 КПК України передбачено, що сторона підозрюваного залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого.

Крім того, ч. 2 ст. 242 КПК України встановлено, що сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених статтею 244 КПК України.

Слід також зазначити, що ч. 2 ст. 332 КПК України передбачено, що суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання сторін кримінального провадження або потерпілого, якщо суду надано кілька висновків експертів, які суперечать один одному, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності.

Судово-психологічна експертиза психологічного стану неповнолітніх потерпілих

Підставами для проведення експертних досліджень психічного стану неповнолітніх потерпілих є дані про:

- їх непослідовну поведінку в кримінальній ситуації;
- відсутність адекватної емоційної реакції на подію злочину;
- нездатність правильно оцінювати події та їх наслідки;
- деякі загальні психологічні особливості неповнолітніх потерпілих (низький рівень інтелектуального розвитку, наявність таких рис, як несамостійність, емоційна нестійкість тощо);
- несприятливі умови виховання; сімейні та інші стосунки, що пов'язують жертв і злочинців; вік потерпілих, недостатній для орієнтування у статевих відносинах.

У постанові про проведення судово-психологічної експертизи психічного стану неповнолітньої потерпілої слідчий має формулювати такі питання, як:

- які психологічні особливості притаманні потерпілій;
- чи вплинули психологічні особливості, що притаманні потерпілій, на її психічний стан у ситуації вчинення злочину;
- чи була здатна потерпіла з урахуванням своїх психологічних особливостей і психічного стану чинити активний опір підозрюваному.

При розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з дитячою порнографією та застосуваннями насилля, обов'язково мають проводитися судово-психологічні експертизи з метою визначення здатності неповнолітніх

потерпілих правильно сприймати обставини, що мали значення для провадження, давати показання про ці обставини.

Експерту надається завдання встановити:

– наявність у потерпілого психологічних особливостей, які суттєво знижують її здатність правильно сприймати подію злочину та давати показання;

– перебування потерпілого в кримінальній ситуації в такому психічному стані, що суттєво знижував її здатність правильно сприймати подію злочину;

– здатність потерпілого з урахуванням своїх психологічних особливостей, психічного стану і умов правильно сприймати подію злочину;

– здатність потерпілого з урахуванням рівня свого мовного розвитку і психологічних особливостей давати правильні показання про обставини події (указати які саме).

З'ясування цих питань має суттєве значення для визначення здатності неповнолітніх потерпілих правильно сприймати обставини, що мають значення для провадження (зокрема, здатності оцінювати погрози злочинця, як реальні, а обстановку, як безвихідну), і давати показання.